

Néhány, a szinkron dialektológiával összefüggő kérdésről

Néhány olyan problémát szeretnék magyar nyelven fölvetni vagy újra fölvetni, amelynek közelebbről vagy távolabbról köze van a mai magyar nyelvjárások vizsgálatához. Nem lévén főhivatású dialektológus, inkább extenzíven mint intenzíven szemlélem ezeket a problémákat. Talán jobb volna egyes pontokat nem ennyire szélesen, hanem mélyebben megtárgyalni. De esetleg ez a nagyobb összefüggésekbe történő beágyazás sem teljesen haszontalan.

1. Legelőször arra kellene felelnünk, hogy van-e dialektológia mint önálló nyelvészeti ágazat, s ha van, hát miben áll önállósága, sajátossága.

Gyakorlatiasabban föltéve így hangzik ugyanez a kérdés: miben különbözik a nyelvjárások leírása a nem-nyelvjárási nyelvi egységek leírásától.

Teljesen világos, hogy ha komolyan vesszük a szinkron nyelvi alakulatok leírását, akkor elvileg semmilyen különbség nincs egyetlen adatközlő (idiolektus), egy család, egy helység, egy kisebb vagy nagyobb nyelvjárási egység, egy kisebb vagy nagyobb nem-nyelvjárási, de nyelvi egység (pl. városi nyelvrétegek), valamint egy nyelv grammatikájának és fonológiájának elkészítésében. Mindegyik azonos elveken épül fel, azonos módszerrel áll elő az előkészített nyersanyagból, s azonos részekből áll; bár meglehet, hogy a részek sűrűsödési zónái eltérőek, ám a leírásban ez nem elvi szempont. Természetesen az elvi vonatkozásokon túl vannak egyéb szempontok is, amelyek nagymértékben hatnak a dialektológiai munka jellegére. Ilyen szempont például a gazdaságosság; a dialektológia hagyományosan kialakult helye és profilja egy nyelv lingvisztikáján, filológiáján és egész tudományosságán belül.

A nyersanyag előkészítése, vagyis a források tekintetében természetesen más a helyzet; ez azonban még a feldolgozás előtti stádiumhoz tartozik, bár egyáltalában nem közömbös magára a feldolgozásra nézve sem. Az egyik részletesebben megvizsgálendő kérdés tehát a források problémája lesz. (Vö. a 3. pontot.)

2. Ha egy nyelvi *corpus*¹ leírásában az elvek és módszerek azonosak, akkor fölvetődik a kérdés: mi a helyzet két vagy több corpus együttes vizsgálatában.

Két corpus állhat egymással elméletileg alá- és fölérendeléses viszonyban (pl. a magyar nyelv és a dél-göcseji tájszólás viszonya) vagy mellérendeléses viszonyban (pl. a dél-göcseji és az őrségi tájszólás, illetőleg Velemér és Szijártóháza község nyelve). Több corpus viszonyai már bonyolultabbak le-

¹ *Corpus*-nak nevezem a leíró vizsgálat tárgyát, vagyis a leírandó és elemezendő, szervesen összefüggő lingvisztikai egységet.

hetnek: 1. lépcsőzetesen alárendelés (pl. magyar nyelv—nyugati nyelvjárás—dél-göcseji tájszólás); 2. mellérendelés (pl. dél-göcseji—hetési—őrségi tájszólás); 3. különféle, tovább részletezhető vegyes viszonyok (pl. magyar nyelv: dél-göcseji és őrségi tájszólás).

Lingvisztikai (strukturális) szempontból összevethető két vagy több corpus teljes rendszerében; illetőleg vagy csak grammatikai (elsősorban morfológiai) rendszerében, vagy csak fonológiai rendszerében. (A lexikológiai rendszerek összevetése — véleményem szerint — nem tisztán lingvisztikai feladat. A lexikológiára vonatkozó kérdésekre visszatérek a 10. pontban.)

Az összevetés szempontjai azonosak a nyelvek osztályozásának módszereivel. Mint ismeretes, három fő módszert tartanak számon: a genetikus, az areális és a tipológiai módszert. „A genetikus módszer a rokonsággal [kinship] operál, az areális az affinitással [affinity], a tipológiai pedig az izomorfizmus-sal. A rokonsággal és affinitással ellentétben az izomorfizmus nem foglalja magában sem az időbeli, sem a térbeli tényezőt.” (Vö. R. JAKOBSON, *Typological Studies and Their Contribution to Historical Comparative Linguistics: Proceedings of the Eighth International Congress of Linguists. Oslo, 1958. 19.*)

A genetikus módszer világosan a történeti dialektológiába tartozik; ezzel itt nem foglalkozunk.

Az areális megközelítés a dialektológiában, az izoglosszák és izophonok problematikájának elkülöníthető része. (Vö. A. MARTINET összefoglalását a londoni nemzetközi nyelvészkongresszus következő kérdésére beérkezett válaszkörül: „Vannak-e a grammatikai affinitásnak és a fonológiai affinitásnak a genetikus nyelvcsaládokat átszelő területei?” *Proceedings of the Seventh International Congress of Linguists. London, 1956. 121—4.*) Itt arról van szó, hogy bizonyos szomszédos, de eltérő struktúrák némely tekintetben azonos jelenségeket mutatnak. Ezek a közös vonások természetesen más és más helyzeti értéket kapnak az egyes rendszereken belül. Ha az egyes területi-nyelvi egységeket döntő szereppel bíró izoglosszákkal vagy azok sűrűsödési vonalával, nyalábjaival határoljuk el, akkor világos, hogy areális szempontból épp az elhatárolásban számba nem jövő, másodlagos jelentőségű izoglosszák a fontosak. Ezek ugyanis azért, hogy strukturális lingvisztikai szempontból kevésbé fontos, de reális földrajzi, folytonos (lineáris) összefüggésekre hívják föl a figyelmet, — alkalmasak arra, hogy egyéb nem szinkron lingvisztikai, hanem nyelvtörténeti vagy egyéb nyelven kívüli törvényszerűségek (településbeli, etnikai, szubsztrátum stb.) mutatói legyenek.

A fő téma természetesen a tipológiai összevetés; ennek klasszikus formája két vagy több mellérendeléses viszonyban álló corpus összevetése. Magyar viszonylatban azonban, azt hiszem, az alárendeléses és egy különleges vegyes viszony (ti. a magyar nyelv és két vagy több szomszédos nyelvjárás vagy tájszólás) vizsgálata a legcélszerűbb. Ennek két okát látom: az egyik a magyar nyelvnek viszonylagos morfológiai egysége, a másik a nagymértékű diglosszia (lásd a 9. pontot).

Végeredményben a két vagy több corpus összevetése tekintetében elméletileg ugyanolyan problémák fordulnak elő, akár egy nyelv több nyelvjárás alakulatát vizsgáljuk, akár pedig több, nem egy nyelvhez tartozó nyelvi alakulat viszonyát kutatjuk. A gyakorlatban azonban nagy különbség van egy ilyen szigetszerű nyelvnek, mint a magyarnak belső elemzése és bármely két szomszédos és nem rokon nyelvnek összevetése között. Eza különbség voltképpen nem minőségi, hanem csupán mennyiségi természetű; azonban tudjuk,

hogy a mennyiségi tényező is mennyire jelentékeny lehet bizonyos esetekben. — Ezekben a mennyiségi eltérésekben rejlik a dialektológia egy másik sajátossága.

3. A forrásproblémára rátérve bevezetőben én is hangsúlyozom annak a — BÁRCZI GÉZA által többször is idézett — FELLER-féle tételnek az igazságát, amely szerint a dialektológia valamennyi forrása kölcsönösen kiegészíti egymást. Ez nemcsak a dialektológiára, hanem az egész leíró nyelvészetre érvényes.

Van azonban egy vízvonalzó jellegű határvonal a „régí” és az „új” nyelvészet forrásszemlélete között.

Az alapkérdés így hangzik: mi a vizsgálat tárgya a „régí” és az „új” nyelvudományban? A réginek az írott szó, az újnak a beszélt szöveg a tárgya, vagyis végső kiindulópontja. Ez a kettős ellentét felbontható két különálló ellentétre is: az írás és a beszéd, valamint a szó és a szöveg ellentétére.

Tekintettel arra, hogy az újkor nyelvudománya s maga az egész nyelvudomány mindenekelőtt a filológiából, mégpedig a történeti jellegű filológiából nőtt ki, semmi meglepő sincs az írásnak kiindulópontul való felvételében. A beszéd és az írás viszonya elméletileg egészen világosan kettős viszony. Egyrészt a beszéd és az írás a tartalom kifejezésének két izomorf² formája (vö. J. GREENBERG, *Essays in Linguistics*. Chicago, 1957, 3); ez tehát az alapvető jelviszony tekintetében meglevő azonosságnak a megállapítása. Másrészt azonban a beszéd és az írás viszonyában a beszéd az elsődleges, az írás pedig másodlagos. Ez az elsőbbségi viszony mind történeti, mind „logikai” szempontból érvényes. Minden írás alapja valamilyen beszéd; ugyanakkor azonban nem minden beszédnek van szükségszerűen írásbeli eredménye.

Az előző megállapításokból következik, hogy a nyelvudomány vizsgálatának elsődleges tárgya a beszélt nyelv. Az írott nyelv a nyelvudománynak másodlagos vizsgálati tárgya; illetőleg amennyiben bizonyos nyelvi típusok nagymértékben vagy kizárólag írásban élnek, ennyiben az írott nyelv a lingvisztika különleges vizsgálati tárgya.

Itt két óvó megjegyzést kell tennem. Az egyik arra vonatkozik, hogy a beszélt és az írott nyelv viszonyát nem szabad a „hangtan” (fonológia és fonetika), illetőleg a többi nyelvészeti ágazat ellentéte gyanánt értelmezni. Egyszerűen arról van szó, hogy mind a grammatika (morfológia és szintakszis), mind pedig a fonológia a beszélt (és nem az írott) nyelvi anyag vizsgálatából indul ki. Tehát ugyanúgy van beszédre épülő grammatika, mint ahogy régen volt írásra épülő „betűfonetika”. A másik megjegyzés azt kívánja elhárítani, hogy a túlnyomórészt írott irodalmi nyelvi alakulatnak (vagy éppen a szépirodalmi stílusnak), valamint a túlnyomóan beszélt köznyelvnek (vagy a nyelvjárásoknak) az ellentétéképpen fogjuk fel a beszéd és az írás viszonyát.

Ami a leíró dialektológiát illeti, itt a dolog természete szerint a kiindulópont végső soron mindig a beszélt nyelv volt, csakhogy nem közvetlenül, hanem közvetve. A beszélt nyelvi adat ugyanis átalakult följegyzéssé; s ez a metamorfózis általában a gyűjtő nyelvészeti elképzelései s ismeretei, sőt gyakran a nyelvész elemző szempontjai szerint ment végbe. Ez az átalakítás vissza

² Az *izomorf* itt némileg más árnyalatú, mint az előző Jakobson-féle idézetben. Itt körülbelül azt jelenti, hogy 'egy tartalomnak két, elvileg azonos formájú kifejezése'.

nem fordítható folyamat volt: a „lejegyzett” adatból nem lehet rekonstruálni az élő nyelvi adatot. A dialektológiai, nyelvészeti lejegyzés eredménye is a beszélt nyelvnek egy sajátos izomorf — néha többé, néha kevésbé szubjektív áttételeken át megkapott — megfelelője, de már nem objektíven maga a beszélt nyelv. A további vizsgálatnak a tárgya pedig már szinte minden esetben ez az izomorf változat volt, s nem a beszélt nyelv. (Az élő nyelvi adatok és a dialektológiai lejegyzés izomorfizmusának problémáival foglalkozik **IMRE SAMU** módszertanilag úttörő tanulmánya: Egy közös nyelvatlasz-kiszállás néhány hangtani tanulsága. Magyar hangtani dolgozatok. Bp., 1958, 86—100.)

Itt jegyzem meg, hogy a beszélt szöveg nemcsak az irodalmi nyelv, alfabetikus írással áll izomorf viszonyban, hanem bármilyen átírással is. Tehát akármilyen fonetikai vagy fonológiai átírás, legyen az durva vagy finom, csupán megközelítőleg adja vissza a beszélt szöveg testét, de nem azonos azzal. Az átírások megközelítése természetesen nagyobb, mint az irodalmi írásé, s éppen ezért jelent a „fonetikai” (árnyalatokat ábrázoló), majd pedig a fonológiai (csak a fő ellentéteket ábrázoló) átírás nagy fejlődést a beszélt nyelv vizsgálatában is. A grammatikai kutatások jó része elvégezhető a beszélt nyelv bármilyen izomorf változatán is: a fonológiai rendszer s a végleges mondatstruktúra azonban a beszélt nyelv közvetlen vizsgálata nélkül aligha állapítható meg.

4. A szó és a szöveg ellentéte az első látásra talán meglepően hat. **TAMÁS LAJOS** hivatkozott a III. Országos Nyelvészeti Kongresszuson tartott „Általános nyelvészet és magyar nyelvtudomány” című referátumában **RIES**nek arra a megjegyzésére, „hogy valamilyen központi hősnek a nyelvtan minden részében kell lennie (Was ist Syntax? 95). Ez így el is fogadható: a hangtan hőse a h a n g, a szótané a s z ó, a mondatané a m o n d a t” (Általános nyelvészet, stilisztika, nyelvjárástörténet. Bp., 1956, 45). Most figyelmen kívül hagyva azt a körülményt, hogy ezzel a hármassággal valaki egyetért-e, vagy nem; csak arra szeretném felhívni a figyelmet: mennyire tömör összefoglalása ez a **GOMBOCZ** utáni budapesti iskola nyelvtani felfogásának. Arra már nem találtam ilyen frappáns összefoglaló idézetet, hogy mi a három hős egymáshoz való viszonya. Inkább egyetemi emlékeimre és magánbeszélgetéseim szerzett élményeimre alapítom azt a benyomást, hogy a hagyományos és részben a sok tekintetben modernebb nyelvészeti felfogásban a főhős a s z ó. Azt hiszem, erre a központi magra épült az egész grammatika; a szótan (szóalaktan, illetőleg szóképzéstan, a szófajtan, a szójelentéstan) alatt helyezkedett el a szó részeinek, valamint elemeinek tana, fölötte pedig a szó szerkezetének vagy csoportjának tana. Egyedül a mondatot nem lehetett bekebelezni a szótanba; a hagyomány mellett ennek eredménye például az olyan szótanra és mondattanra oszló „modern” grammatika, mint pl. **J. ERBENÉ** (Abriss der deutschen Grammatik. Berlin, 1958.) **LAZICZIUS GYULA** a szót tekintette nyelvi jelnek (Általános nyelvészet. Bp., 1942, 49 és passim), **GYÖRKE JÓZSEF** „Tő, képző, rag” című kiváló művének alcíme: „Szó- vagy jelrésztan” (MNYTK. 67. szám. Bp., 1943.).

A szó központi helyzetét segítette a történeti szemlélet is, hiszen a történeti nyelvészetnek egyik fő ágazata az etimológia volt. Egy olyan iskolában, amely a belső és a külső nyelvészet szempontjait nem kívánja föltétlenül megkülönböztetni, a szó mint kultúrtörténeti egység külön súlyt kaphat. (A magyar hagyományban az etimológia leginkább a magyar társadalom- és

népiségtörténet, illetőleg a művelődéstörténet szempontjából fontos szavak eredetével foglalkozott.) Nem áll messze ettől SCHUCHARDTnak az a híres nézete, hogy csak egy grammatika van, és azt jelentéstannak [vagyis szó-jelentéstannak] hívják (Hugo Schuchardt-Brevier. Halle, 1922. 127).

A fentiekhez még hozzájönnek a szóról mint a logikai fogalomnak és a lélektani képzetnek megfelelőjéről vallott nézetek. Ezekre azonban itt nem kívánok kitérni.

Azt hiszem, az említett nézetekben keresendő azoknak az eljárásoknak az alapja, amelyek a szót állítják mind a lingvisztikának, mind pedig a tágabb értelemben vett grammatikának a középpontjába.

Az újabb felfogások megegyeznek abban, hogy a szónak nem jár ez a központi hely. A szó központi helye két szempontból rendült meg:³ a lingvisztikai kategóriák hierarchiájában, valamint az elemzés kiindulópontjának minőségében. A nyelvi kategóriák hierarchiájában a morféma vette át a helyét; manapság egyre többen hallgatólagosan a morfémaival azonosítják a nyelvi jelet.

Az elemzés kiindulópontja pedig a szöveg (a beszélt szöveg) lett egyre általánosabban. A beszéd nem más, mint végtelen szöveg; s az elemzés nem egyéb, mint a szövegből a rendszer kibontása. Szövegen olyan szerves egységet alkotó monológikus vagy dialógikus lineáris beszéd folyamatot értek, amelynek kommunikatív szerepe van, és legalább egy mondatnyi (vagy „nyelvi nyilatkozatnyi”) terjedelmű. A szöveg felső határa gyakorlatilag nem határozható meg, vagyis végtelen.

Az talán már érthető, hogy *miért nem a szó* a vizsgálat tárgya; de *miért a szöveg* lép a helyére? Miért nem a lingvisztikai elemek hierarchiájának valamely másik, biztosabb tagja? A válasz a szöveg és a rendszer ellentétéből adódik. Ha ugyanis a szövegből annak elemzése útján jutunk el a rendszerhez, akkor nem lehet a vizsgálatunk kiindulópontja magának a rendszernek bármely alkotóeleme. A vizsgálat tárgya és a vizsgálat eredménye egymással sajátos elvi ellentétben áll. A rendszer a szöveg tulajdonságainak általánosítása. Az természetesen más kérdés, hogy gyakorlatilag nem mindig föltétlenül szükséges a vizsgálathoz a szöveg a maga teljességében, hanem esetleg elegendő annak valamely következetesen elszigetelt részlete is.

5. A szöveg elemzése eddig a nyelvészet előzményének vagy keretének számító filológia privilégiuma volt. A filológia azonban sohasem számított önálló tudománynak: nem volt saját elmélete, csupán saját módszere és tárgya volt. Tárgya az írott szöveg a maga tartalmi és formai teljességében; módszere pedig „történeti”-kritikai és sajátosan „komplex” módon humán. Célja a szöveg teljes megértése, pontosabban a kutató által történő megértése; illetőleg másodsorban tolmácsolása, vagyis más, nem tudós egyének számára történő átadása.⁴

³ A szó sorsáról a modern grammatikában máshol szeretnék írni.

⁴ FÖRSTER AURÉL megfogalmazásában: „Filológia. . . a történelmi megismerésnek az a formája, amely a múlt ismeretének forrásaira mint olyanokra vonatkozik. Vagy más fogalmazásban: a filológia a történettudománynak az az ága, amelynek szemében a múlt megismerésének forrásai egyszersmind a megismerés tárgyai is. . . a filológus vizsgálódásának előterében maga a mű áll, szövegének megállapítása, szerkezeté, keletkezésének története, alaki és tartalmi interpretációja.” (A filológia fogalma: Értekezések a Nyelv- és Széptudományi Osztály köréből XXV, 532.)

A beszélt szöveg vizsgálata új keretet kapott: az információelméletet, illetőleg az arra épülő kommunikáció-kutatást. Ez azonban már maga is tudomány, nem pedig csak módszer. Természetesen ez egyáltalában nem zavarja a lingvisztika önállóságát, hiszen a nyelv mint önálló „mozgásforma-féleség”, mint „sui generis” jelenség teljesen jogosan rendelkezik a saját kérdéseivel foglalkozó tudománnyal.

Egyelőre még messze tartunk attól, hogy a lingvisztika és az információelmélet, illetőleg a kommunikáció-kutatás kapcsolata áthatná a leíró nyelvészeti elemző munkát.

A kommunikáció-kutatás dialektológiai alkalmazására szép példát nyújtott B. CAZACU (Sur la réaction du sujet parlant par rapport au fait linguistique: Mélanges linguistiques. Bucarest, 1957. 175—88). CAZACU alighanem az elsők között kísérli meg a dialektológia szokásos munkafolyamatának kommunikációs elemzését; ezen a téren azonban még igen sok vizsgálandó kérdés akad.

6. Én itt inkább csak példa gyanánt az *optimális kód* kérdését vetném föl a nyelvjáráskutatás viszonylatában. R. JAKOBSON és M. HALLE írja: „Amikor a fonémák és az azokat alkotó megkülönböztető jegyek sémáját [pattern] elemezzük, akkor az adott beszélők birtokában levő [at the command] legteljesebb, optimális kódhoz kell fordulnunk [recur].” (Fundamentals of Language. 'S-Gravenhage, 1956. 6.) Más szóval és némileg általánosítva: vizsgálatunk célja nem akármilyen rendszernek a kihámozása az anyagból, hanem csak annak a rendszernek a megkeresése, amely a legjobban és egyedül is reprezentálja az adott nyelvi corpus törvényszerűségeit.

Az optimális kód nyilván az optimális „message”-ekből nyerhető.⁵ Vegyünk például egy falut. A vizsgálat célja a falu nyelvi helyzetének leírása. A feladat két részre bontható: az optimális kód megállapítására és az egyéb tényezők fölmérésére. Ha felsoroljuk, hogy mik ezek az egyéb tényezők, akkor mindjárt világos lesz: mi is az optimális kódja, nyelvrendszere a falunak. Az „egyéb szempontok” azonosak azokkal a szempontokkal, amelyeket szem előtt tartva a nyelvjáráskutató általában kiválasztja a megfelelő adatközlőt.

A Magyar Nyelvjárások Atlaszának viszonylatában az eljárás a következő: „Célunk az, hogy olyanoktól szerezzük be adatainkat, akik a falu, illetőleg a település többségének vagy pedig egy bizonyos réteg átlagának a nyelvét képviselik. Ne legyenek tehát egyéni, c s a k rá (esetleg egy-két emberre) jellemző nyelvi (különösen hangképzésbeli) sajátosságai. Természetes beszédű legyen, aki idegenek előtt is a megszokott, a saját környezetében szokásos nyelvép beszél, illetőleg tud beszélni. Értelmes ember legyen, hogy a kérdéseket, a néha bonyolultabb körülírásokat megértse, de ne legyen nagyon olvasott, mert az írás természetesen befolyásolja a nyelvét. Ugyanígy hatással lehet rá más vidékek nyelvjárása is, ezért választunk lehetőleg olyant, aki minél kevesebbet volt távol a falujától, itt született, itt nevelkedett, s a környezetétől (szüleitől) is csak az itteni nyelvi sajátosságokat örökölhette. [Bekezdés.] . . . ne legyen beszédhibás, fogatlan, süket stb.” (LŐRINCZE LAJOS, A Magyar Nyelvatlasz anyaggyűjtésének módszere: A Magyar Nyelvatlasz munkamódszere. Bp., 1955, 122.)

Nyilvánvaló, hogy olyan jellegű műben, mint a Magyar Nyelvatlasz, az egyes kutatópontok (vagyis települési egységek) földrajzilag optimális kódjainak vagy azok valamely szempontból kiválasztott részeinek összehason-

⁵ Itt nem kívánok részletesebben foglalkozni a „message” és a kód viszonyával.

lítása a feladat. Falumonográfiákban s esetleg regionális monográfiákban azonban az említett „egyéb tényezők” is felméréndők, hiszen sokszor ezek nagymértékben hozzájárulnak magának az optimális kódnak az alakulásához is.

Az optimális kód látszólag egy vezető generáció nyelvhasználatának szabályaival azonosítható. A generációk kérdésével kapcsolatban helyesen állapítja meg VÉGH JÓZSEF, hogy „A nyelvészeti vizsgálatok számára elsősorban nem az az érdekes, hogy az öregek vagy a fiatalok hogyan beszélnek (ez inkább szociológiai szempont), hanem az, hogy a nyelvjárás elemei közül melyek ma a leggyakrabban használtak, az ún. főalakok, melyek a kiveszőben levők, és végül melyek azok, amelyek csak most vannak terjedőben” (Őrségi és hetési nyelvatlasz. Bp., 1959, 76).

A szinkron optimális kód csakugyan nem más, mint a főalakok rendszere. Azonban a „mellékalakok” is részei a falu szinkron nyelvi képének vagy tágabb értelemben felfogott nyelvi szisztemájának. Valamennyi nyelvi adat együttesen adja meg a falu nyelvének corpusát, azonban nem egyenlő értékben; a feldolgozás, vagyis a rendszer középpontjában az optimális kódnak kell állania, mivel ez a kommunikáció fő típusa, s minden egyéb kommunikációs típus csak ehhez viszonyítva kapja meg helyi értékét.

Egy sorrendi kérdés. Mi látszik célszerűbbnek: előbb az optimális kódot körvonalmazni, s utána ehhez viszonyítani az „egyéb tényezők”-et s azok nyelvi vetületét vagy pedig megfordítva: először általános és válogatás nélküli anyaggyűjtés szükséges, s ebből fokozatosan bontakozna ki az optimális kód körvonala. Jól tudom, hogy a gyakorlatban a kettő párhuzamosan (vagy „spirálisan”) folyik; a kérdés azonban elméletileg nem haszontalan. Nyilvánvalóan elvileg a második út a helyes, vagyis a corpus mint a „message”-ek összessége adja — megfelelő módszerű elemzés útján — az optimális kódot. Viszont az is természetes, hogy az elemzés módszerében igen nagy nehézséget jelentene szigorúan csak belső nyelvészeti, disztribúciós kritériumokat alkalmazni, s a külső nyelvészetiakat (mint nyelvészetiológia, fonetika, jelentéstan) figyelmen kívül hagyni. Valahogy úgy áll a dolog, hogy erre közelebb, arra hamarabb. S bár elvileg mindig a corpusból kellene kiindulni, az anyaggyűjtés jelenlegi technikája mellett ez egyelőre megoldhatatlan volna. Így átmenetileg vagy az a tisztább, de veszélyesebb módszer áll a rendelkezésünkre, hogy az előzetesen megállapított (vagy föltett) optimális kód alapján rendezzük az anyagot, vagy pedig az a kevésbé tiszta, s kevésbé veszélyes eljárás, amely menetközben fokozatosan korrigálja a föltett optimális kódot különféle belső és külső nyelvészeti kritériumok alapján.

7. A filológia azonban nem szűnik meg, csak átalakul. Amíg szöveg lesz, s a tudomány a szöveggel foglalkozik, addig a filológiára szükség lesz.

Nem mintha a filológia nem fejlődött volna többé-kevésbé a szükségletekkel párhuzamosan. „A Magyar Nyelvatlasz munkamódszere” című kötetben LŐRINCZE LAJOS és IMRE SAMU tanulmánya a sajátos atlaszfilológiának már szép képét nyújtja. Hasonlóképpen figyelemre méltó MARIUS SALA tanulmánya a Román Nyelvatlasz protokollumainak alapján (Remarques sur la réaction des sujets enquêtés pour l'„Atlas linguistiques roumain”: Mélanges linguistiques. Bucarest, 1957, 189—199). A kézzel lejegyzett szövegek filológiai problémáinak figyelemre méltó írása KERESZTES KÁLMÁN fejtegetése (Nyelvjárás adatok Sajóvámossról, Bátorból és néhány szó a nyelvjárás szövegekéről: MNyj. III, 162—73).

A dialektológiának új forrástípusa a gépi úton fölvett szöveg. Ezzel kapcsolatban is számos filológiai probléma vetődik föl; a következőkben ezeknek vázlatos összefoglalására tennék kísérletet.

A gépi felvételek filológiájába tartozik minden körülménynek megfigyelése és följegyzése, amely az élő, beszélt szöveg lejegyzett, átírt szöveggé való válásának folyamatában jelentőséggel bírhat. Ezek a tényezők részben egybeesnek a normális dialektológiai jegyzőkönyvek szempontjaival, részben azonban túlmennék ezeken. Az idevágó, külön megfigyelendő és följegyzésre méltó jelenségeket öt csoportban foglalom össze.

a) A kommunikáció helyzete: hol történik a felvétel (otthon, az iskolában vagy a tanácsházán stb.); kik tartózkodnak a gyűjtőn és az adatközlőn kívül a helyiségben; milyen napszakban, illetőleg milyen alkalommal tartózkodunk ott (pl. hétköznap délelőtt, vasárnap este, karácsonykor, névnapon, lakodalmon stb.); milyen tevékenység folyik a felvételen kívül a helyiségben.

b) A kusztikai tényezők: szabadban vagy zárt helyen folyik-e a felvétel; milyen és mekkora helyiségben (konyhában vagy pl. a tiszta szobában); milyen a padló (cement, föld, fa); állandó vagy időlegesen működő zajforrások (óraketyegés, udvari zaj, ajtónyitogatás, a tűzhelyen sístergő fazekak stb.).

c) A kommunikáció folyamata: tud-e az adatközlő a felvételtől; mennyiben zavarja a gép, a mikrofon és a gyűjtő jelenléte; hogyan fogadja, kommentálja az esetleg visszajátszott felvételt; mennyiben változtat beszédén a felvétel alkalmával az adatközlő; esetleges megjegyzések a gyűjtő személyéről, az adatközlővel való személyes kapcsolatról (rokonság, régi ismeretség stb.), valamint a beszélgetés légköréről.

d) A hangrögzítésből kimaradó kommunikációs tényezők: kinetikai jellegűek (az adatközlő kéz- és arcjátéka); optikai jellegűek (a jelenlévő s csak rámutatással bekapcsolt beszéd tárgy); az előzményi tényezők (az adatközlő életrajzából esetleg itt fontos részletek, a megelőző és nem rögzített beszélgetés); idetartozik még a jó adatközlők és jelentékeny beszélgetési tárgyak (ha épp ilyenek vannak, pl. szövszék) lefényképezése.

e) A gépi eszközök adatai: a magnetofon típusa, a mikrofon típusa, a hangszalag típusa; a felvétel sebessége; esetleges egyéb technikai megjegyzések (földelés, gyenge feszültség, közeli villanymotorok zavarása stb.).

Természetesen egyelőre lehetetlen volna egyetlen gyűjtőnek (aki egyúttal félig-meddig technikus is) ennyiféle följegyezni. Gondolnia azonban milderre kell. Két gyűjtő esetén már megvan az alkalom ilyen körültekintő jegyzőkönyv készítésére. Ne felejtjük, hogy ezekből a soha meg nem ismételtető kommunikációs folyamatokból valamikor fontos nyelvtörténeti források lesznek!

A fenti különleges szempontokat még szaporítják az archiválásból, a diktafon segítségével történő lejegyzésből, s a faluban készült felvételeknek szembesítéséből adódó följegyzések. Mindehhez még hozzájönnek a hangfelvételek „objektív”, eszközfonetikai elemzésének adatai.

Úgy látszik, hogy ez az új filológia is méltó segítője lesz az érdemi lingvisztikai kutatásnak. Ez az új filológia még abban különbözik a régitől, hogy nem utólag kommentálja a múltban létrejött szöveget, hanem a szöveg születési folyamatával egyidőben, sőt némileg előtte adja meg a szöveg megértéséhez és feldolgozásához szükséges körülmények ismeretét.

8. A Magyar Hangarchívumban — főleg HEGEDŰS LAJOS úttörő és fáradhatatlan tevékenysége következtében — ma már szép számú magyar köznyelvi és nyelvjárási hanglemez és hangszalag található. Az ezzel összefüggő kérdéseket HEGEDŰS LAJOS több ízben is összefoglalta (legbővebben: Eszközfonetika a Nyelvatlasz szolgálatában: A Magyar Nyelvatlasz munka-

módszere. Bp., 1955, 221—34). A hangfelvételekről szóló DEME LÁSZLÓ tanulmánya ugyanabban a kötetben (A közös lemezhallgatások: i. m. 211—20).

Hangfelvételeinknek csupán kis részét tartjuk minden szempontból megfelelőnek. Leginkább a belső stúdiófelvételeknek jó a technikai minősége; a tipikus terepfelvételek, tehát az adatközlő otthonában készített gépi rögzítések még sok kívánnivalót hagynak maguk után. Ennek a kérdésnek a tárgyalása annál időszerűbb, mivel 1960 őszén, a Magyar Nyelvatlasz ellenőrző munkálataival párhuzamosan, mintegy az atlaszmunkálatok részeként lehetőség nyílt egy országos méretű hangfelvétel-program lebonyolítására (vö. MNy. LV, 401 és LVI, 398). A kérdés adminisztratív és szervezési vonatkozásait megelőzve a hangfelvételek központi problémáját szeretném fölvetni.

A hangfelvételekkel szemben támasztandó követelmény az volna, hogy megrögzítse és bármikor reprodukálja a nyelvközösség tagjai tipikus kommunikációs tevékenységének a legfontosabb: hallható részét. (A teljes kommunikációs folyamat rögzítése csupán hangosfilm segítségével volna lehetséges; a hangosfilmmel való rendszeres gyűjtésnek azonban egyelőre még nem érkezett el az ideje.)

A hangfelvétel és a helyszíni, kézzel történő lejegyzés között az elvi különbség az, hogy a gépi felvétel bármikor reprodukálható és ellenőrizhető; ez nem a szöveg izomorf változata, hanem — megfelelő technikai feltételek mellett — maga a szöveg.

Ezekkel a megfelelő technikai feltételekkel kapcsolatban ma a következő a fő dilemma. Vagy az adatközlőt hozzuk be a stúdióba, vagy pedig a stúdió-lehetőségeket teremtjük meg az adatközlő természetes környezetében. Ha az atlasz adta kivételes lehetőség miatt a helyszíni gyűjtés, a terepmunka az egyedül reális lehetőség, akkor nyilván ennek megoldásán, megszervezésén kell fáradoznunk. Ehhez elsősorban ún. vágókocsira volna szükség, de legalább a jelenleginél könnyebb és nemcsak hálózati táplálással működő magnetofonokra. Gazdasági életünknek és a technikának fejlődési üteme előbb-utóbb lehetővé teszi ezeknek az eszközöknek az alkalmazását. A dilemma feloldását tehát nem a dialektológiának, hanem a hangrögzítés technikájának fejlődésétől várom.

A rejtett mikrofon segítségével történő ún. orvfelvételről egyelőre le kell mondanunk. Ez nemcsak azért történik, mivel a jelenlegi atlással kapcsolatos felvételek során erre nincs sem idő, sem technikai lehetőség; hanem főleg azért, mivel a gyűjtő irányítása nélkül egyelőre nem tudnánk biztosítani még ennyire változatos és viszonylagosan értékes tartalmú szövegnek a felvételét sem. A rejtett mikrofon helyett azonban már a közeli jövőben megvalósíthatónak látszik a „csaknem rejtett mikrofon”. Ez abban állna, hogy a gyűjtő zsebkeendő-zsebébe dugja vagy nyakkendőjére csipteti a mikrofont. Ez már kétségtelenül kevésbé zavaró, mint az asztal közepére elhelyezett bármilyen kicsiny, de szem előtt levő mikrofon. Elméletileg kiküszöbölhető a gép jelenléte a helyiségben. HECKENAST GÁBOR és SZABÓ MIKLÓS, a Magyar Rádió és Televízió két elektroakusztikai kutató munkatársa megalkotott már egy olyan kicsiny, zsebbe rakható URH-adót, amelynek segítségével a felvétel színhelyétől akár 50 méternyi távolságban is elhelyezhető a magnetofon. Az előzővel szinte egyenértékű újítás a két vagy több mikrofon együttes alkalmazásával készített hangfelvétel. S ha még ezekhez hozzávesszük annak a várható lehetőségét, hogy mind a magnetofonoknak, mind a mikrofonoknak, mind pedig a hang-

szalagoknak nagymértékben javul majd a minősége és teljesítő képessége, akkor talán sikerült érzékeltetnem, hogy az idevágó optimizmus nem alaptalan.

További idevágó probléma a szövegek kommunikációs változatosságának a növelése. Eddig ugyanis két fő kommunikációs típusra van sok felvételünk, a többire meg alig akad egy-két töredékünk. A két fő típus: az adatközlőnek (a gyűjtő által előkészített) monologikus elbeszélése, valamint a gyűjtő és az adatközlő dialógusa. Nyilvánvaló, hogy egyik sem tipikus nyelvi helyzet, bár mivel mindenütt ugyanez fordul elő, aránylag könnyen összemérhetőek az ilyen típusú fölvételek. Gondoljunk csak arra, hogy alig van példánk a szerves, közvetlen használatban előforduló felszólításra vagy éppen kérdésre, és még mi minden ezernyi árnyalatra! Azt hiszem, hogy még a legelőjén tartunk a gépi hangfelvétel módszerének kidolgozásában.

Itt említem meg, hogy a beszélt szöveg mint nyersanyag a fonetikai vizsgálatok számára is nagyobb távlatokat nyit. Szupraszegmentális vizsgálatok objektív módszerrel csak gépi szövegfelvételen végezhetőek el. (A jövő nyelvatlaszában, azt hiszem, külön lapok szemléltetik majd az intonáció, a tempó, a szünet stb. földrajzi megoszlását is.) De a szegmentális fonetikát is megújítják majd a szövegfelvételek, mivel csak megfelelő hosszúságú homogén szövegen végezhetőek statisztikai vizsgálatok. Ez a legutóbbi követelmény arra figyelmeztet, hogy a szövegfelvételt ne tördeljük csupa apró darabra, hanem legalább egy „jó” fő adatközlőtől vegyünk fel egy „hosszabb” (legalább 8—10 perces) szöveget is.

A szupraszegmentális vizsgálatok, illetőleg egyáltalában a beszélt szövegek lingvisztikai vizsgálatai esetleg döntő mértékben eltolják a magyar dialektológia súlypontját a fonológiáról a lingvisztika egyéb ágazatainak irányába.

9. Ebben a pontban a kétnyelvűség problémájának dialektológiai vonatkozásait vetném föl. A kétnyelvűségnek három kategóriáját különböztethetjük meg.

A bilingvizmus tömör meghatározása: „két nyelv anyanyelv-szerű birtoklása” (I. BLOOMFIELD, *Language*. New York, 1958, 56). Az idevágó problémák legutolsó igényes összefoglalása URIEL WEINREICHTŐL származik (*Languages in Contact*. New York, 1953).

Jobb híján kétnyelvűség volt eddig annak a jelenségnek is a neve, amikor egy beszélő vagy inkább beszélőtípus egyszerre volt egy nyelvjárási-anyanyelvi kódnak, meg egy irodalmi nyelvi vagy köznyelvi kódnak a birtokában. FERGUSON módszertanilag példamutató cikke óta azonban ezt helyesebb elvileg is megkülönböztetni, s *diglosszia*-nak nevezni (*Diglossia*: *Word* XV, 325—40).

A harmadik típus az egy nyelven belül két mellérendelt nyelvjárást beszélő. „Nyelvjárástanulmányi szempontból kétnyelvűnek kell minősítenünk mindenkit, aki saját nyelvjárásán kívül még egy nyelvjárást (ideértve ma a köznyelvet is) beszél, illetőleg ismer” — írta 1951-ben SULÁN BÉLA (MNy. I, 29, jegyzet); ma azonban — saját szóbeli közlése szerint — ezt a jelenséget nem minősítené kétnyelvűségnek.

Magyar szempontból mindhárom jelenség figyelembe veendő. A bilingvizmus és a diglosszia természetesen nem, illetőleg nem elsősorban belső lingvisztikai kérdés, hanem a szociológia problémája. Lingvisztikai tanulmányozásuk azonban elengedhetetlen; a bilingvizmus a nyelvi kölcsönhatásnak, a diglosszia pedig a nyelvi egységesülésnek szinte laboratóriumi jellegű tanul-

mányozására nyújt alkalmat. A diglossziára vonatkozóan számos utalás és több külön közlemény található a magyar dialektológiai irodalomban; a legutóbbiakat VÉGH JÓZSEF értékelte regionális atlaszának bevezetőjében (A köznyelvi hatás: i. m. 74—8). Idetartoznak még a sajnálatosan csekély számú írások a városok nyelvi kérdéseiről. A bilingvizmusról azonban rendkívül szegényes a magyarországi termés. Talán a most folyó szláv és német dialektológiai vizsgálatok pótolják majd némileg ezeket a hiányosságokat. (Vö. HUTTERER MIKLÓS, Hochsprache und Mundart bei den Deutschen in Ungarn: Sitzungsberichte der Sächsischen Akademie der Wissenschaften, Leipzig, 1961.) Ne felejtjük el, hogy a francia, az olasz és a román nyelvatlasz a kutatóterületen található „allofón” (idegen nyelvű) településekből is fölvetett néhány kutatópontot. Nálunk ez egyelőre nem lehetséges: atlaszunk jellege sem teszi ezt szükségessé; számos hazánkban található nyelvre pedig egyszerűen nincs dialektológus szakemberünk.

Külön kérdéskör a bilingvizmus és a diglosszia együttes jelentkezése. Gyűjtés közben a nagymarosi és nagybörzsönyi németek között általánosabban, a mátraszentistváni és mátraszentlászlói szlovákok között, meg a nagykőrösi cigányok között ritkábban talákoztam olyan adatközlőkkel, akiknek idegen nyelvjárási anyanyelvi ismeretük magyar köznyelvi ismerettel párosult; kevésbé ismerték az ottani, vagy környező falvakban hallható magyar nyelvjárást, egyáltalában nem vagy alig ismerték anyanyelvük köznyelvét. (Itt jegyzem meg, hogy a mátravidéki szlovákok többsége magyarul beszélve palócos nyelvjárást használt; érdemes volna megfigyelni, hogyan illeszkedik bele az ő „palócságuk” a környező terület nyelvi képébe.)

Mindhárom jelenség vizsgálata többféle viszonylatban végezhető el: az egyén, egy kisebb csoport, egy vegyes település vagy egy nagyobb regionális egység méretében. A leíró dialektológia számára, azt hiszem, a vegyes településeken belüli nyelvi kölcsönhatás, kiegyenlítődés a legérdekesebb probléma. Elméletileg megfogalmazva a kérdést: két (vagy több) eltérő típusú kód konvergenciája hogyan eredményez egy (közbülső, érintkezési) kódot. Idetartozik még annak a DEME LÁSZLÓ által fölvetett értékes gondolatnak a vizsgálata is, amely szerint a köznyelvi hatás elsősorban a köznyelvnek a szomszédos nyelvjárársban is megtalálható elemein keresztül érvényesülhet. (DEME LÁSZLÓ szóbeli közlése.)

10. Végül a szinkron dialektológiának a szinkron társadalmi tudományokkal való közvetlen és közvetett kapcsolataira térnék ki. (A közvetett kapcsolatok a lingvisztikán keresztül értendők.)

Az élő társadalommal s a benne élő emberrel foglalkozó valamennyi tudományt tárgyuk egy nagyobb tudománycsoportba egyesíti: a szociológiába (kevésbé találó néven társadalmi vagy kulturális antropológiába). Ennek az egyesítésnek vagy szövetkezésnek megvan az a nagy előnye, hogy a résztvevő tudományok képviselőit állandóan figyelmezteti: vizsgálatuk tárgya az ember, a maga társadalmi életének bonyolultságában.

A társadalmi tudományok együttesében a lingvisztika sajátos helyet foglal el. Nem mint egy társadalmi tudomány áll szemben külön-külön a többi társadalmi tudománnyal; hanem mint a kifejezés tudománya szembenáll az összes tartalommal foglalkozó tudománnyal. A lingvisztika a társadalmi kommunikációnak és a tudati tartalom kifejezésének legfontosabb fajtájával: a nyelvvel foglalkozik, s a maga módján nagymértékben hozzájárul a társa-

dalomnak s az embernek megismeréséhez. (A társadalomtudományok és a lingvisztika összefüggésére nézve vö. A. C. CSIKOBAVA, Bevezetés a nyelvtudományba [oroszul]. Moszkva, 1953; Results of the Conference of Anthropologists and Linguists. Baltimore, 1953.)

A bonyolult kérdéskörből — példa gyanánt — itt csupán három problémát érintek:

a) A lingvisztikának a szociológiával közös területe a lexikológia. Ez is kétféleképpen művelhető: egy nyelvi alakulat (egy adatközlő, egy család, egy helység, egy kisebb vagy nagyobb nyelvjárási egység, egy kisebb vagy nagyobb nem-nyelvjárási egység, egy nyelv) lexikológiai rendszerének leírásában; illetőleg több nyelvi alakulat, több corpus rendszerének összevetésében.

A lexikológiai leírás azon a föltevésen alapul, hogy a jelentés birodalma is strukturális törvények szerint működik (vö. az oslói kongresszus idevágó vitáját, i. m. 636—704; magyar ismertetése: KÁLMÁN BÉLA: NyK. LX, 200—1 és MNyTK. 98. sz. 11—2).

Divatos dolog a Wörter und Sachen módszer fontosságát hangsúlyozni. Én a dolgok s nevük viszonyában az összefüggések mellett a különbségeket is aláhúznám. Hisz az — és csak az — adja meg az önálló lexikológiai leírás létjogosultságát, hogy a dolgok rendszerétől eltér a nevek rendszere. Ha ez nem így volna, akkor a lexikológia csupán az etnográfiaának (vagy bármi másnak egy terminológiai fejezetévé redukálná.

b) A dialektológia természetesen nem azonos a nyelvföldrajzzal. A nyelvföldrajz a nyelvi alakulatok földrajzi (areális) aspektusának elméleti és módszertani kérdéseit foglalja össze. Ez sem önálló tudomány,⁶ már csak azért sem, mivel a nyelv lényege szempontjából közömbös a földrajzi aspektus: a „linguistique externe” körébe tartozik (vö. F. SAUSSURE, Cours de linguistique générale. Paris, 1955, 41.).

Amennyiben a nyelvjárásoknak is van földrajzi aspektusuk, természetesen van nyelvjárásföldrajz is. De ez sem meríti ki a dialektológiát; sőt még csak nem is központi része annak.

A kérdés mármost az, hogy a lexikai egységek esetében fölfedezhetők-e olyan önálló törvényszerűségek, amelyeknek oka, alapja areális jellegű. Kiszélesítve a kérdést: vannak-e a társadalomnak areális jellegű törvényszerűségei; s ha igen, akkor a nyelvföldrajznak (s elsősorban a lexikális részének) mi ezekhez a viszonya.

Nyilvánvaló, hogy az areális törvényszerűségek nem azonosíthatók a földrajzi viszonyokkal, sem az ún. természeti földrajzi, sem az ún. emberföldrajzi viszonyokkal. Az areális törvényszerűségek ez utóbbiak konkrét anyagára épülő általánosabb, elvi kategóriák. A lexikológiai anyag területi megoszlásának, valamint a földrajzi viszonyokkal való kölcsönhatásának a kutatása a vizsgálat tárgya; egy nyelvnek, illetőleg a nyelvnek az areális törvényszerűsége pedig vizsgálat eredménye.

c) Harmadik példa az onomasziológiai módszer. (Az idevágó problémák történeti és bibliográfiai vonatkozásait legutóbb BRUNO QUADRI foglalta össze: Aufgaben und Methoden der onomasiologischen Forschung. Bern,

⁶ Ezt a nyelvföldrajz legkiválóbb képviselői is elismerik: „La géographie linguistique n'a pas la prétension de créer un corps de doctrines particulières.” (KARL JABERG, Aspects géographiques du langage, Paris, 1936, 42.)

1952.) A módszer lényege — mint ismeretes — a neveknek a dolgokból kiinduló vizsgálata. A módszer nem föltétlenül szinkronikus és nyelvjárási jellegű. Azonban GILLÉRON nyelvatlasza óta kialakult az onomasziológiának egy erős dialektológiai válfaja. A Magyar Nyelvjárások Atlaszának ún. szóföldrajzi lapjai mind megannyi onomasziológiai monográfia nyersanyagául szolgálhatnak. E téren a magyar lehetőségek igen biztatóak. Szükséges volna azonban az is, hogy a magyar nyelvjárások onomasziológiai összetevésének alapjai még szélesebbek, még biztosabbak legyenek. A regionális és helyi szótárak fontosságára gondolok. Elképzelhető és szükséges volna egy közös tartalmi (signifié) törzsanyag összeállítása, amelyet valamennyi nyelvjárási szótár szerkesztője alapul venne anyagának összegyűjtésében és megszerkesztésében. Ezzel kapcsolatban hasznos volna W. WARTBURG és R. HALLIG lexikográfiai célzatú analitikus fogalmi osztályozási rendszerét behatóbb vizsgálat alá vetni, sőt esetleg a magyar viszonyoknak megfelelően átdolgozni. (Begriffsystem als Grundlage der Lexikographie. Berlin, 1952.) Természetesen a regionális és helyi lexikonok nemcsak lexikológiai szempontból volnának hasznosak, hanem — a kialakult hagyománynak megfelelően — az egész lingvisztikai kutatások szempontjából. Az is nyilvánvaló azonban, hogy a szótár nem pótolja nemhogy a grammatikai vagy fonológiai monografikus leírást, de még a lexikológiai monográfiát sem.

Légvégül megemlítem, hogy az itt extenzíven tárgyalt, voltaképpen csak érintett kérdések közül egyikre-másikra részletesen vissza kívánok majd térni.

SZÉPE GYÖRGY

Some Remarks on Synchronic Dialectology

1. There are two possibilities when dealing with dialects: *a*) description of any given dialectal corpus; *b*) comparison of two or more different dialectal units. Synchronic dialectal description does not essentially differ from non-dialectal, synchronic linguistic description. As a matter of fact, there are some differences in the character of their sources only. 2. But differences will be evident when comparing two or more different languages, or different dialects within one and the same language. In this paper the genetic aspect has been left out of consideration. The subjects discussed here are: areal and particularly typological methods. 3. In discussing the problem of the sources of synchronic linguistics the writer examines firstly into the opposition of spoken and written sources. 4. thereafter he examines into the opposition of text and word — or any other component of the text — as well. 5. The interpretation of texts has so far been the privilege of philology (in the sense of „Philologie”). Yet it would be more advantageous to examine texts in a new framework furnished by the study of communication. 6. In this paragraph the writer gives an example of the application of the categories of the study of communication to the scope of dialectology. This is the problem of the optimal code in the description of a local linguistic corpus. 7. Traditional philology must necessarily be improved by the new points of view suggested by technical recording of texts. The writer tries to sum up what circumstances must be considered during the process of tape recording in order to be able to reconstruct the original situation (verbal and non-verbal behavior) as

fully as possible. 8. In this paragraph some linguistic and technical methods of tape recording in linguistic field work are discussed. 9. Subsequently the author deals with the problems of bilingualism, diglossia, and bi-dialectal behavior. 10. Finally an attempt has been made to clear up the interrelations of dialectology, resp. linguistics on the one hand, and of the social sciences (cultural anthropology) on the other. As examples illustrating this point mention is made of lexicology, and geographical and onomasiological methods.

G. SZÉPE